

אגדת הַהַיּוֹם

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> יז-כג אדר ב >> קידושין טז-כג

עבדות, עבד עברי

רקע: המשנה עוברת מקניין קידושין לקניינים אחרים, וביניהם קניין העבד, כלומר הפעולה ההופכת את העבד להיות בבעלותו של האדון. הגמרא עוסקת בעוד עניינים הקשורים לעבד, ובין השאר מביאה אמירות עקרוניות בנוגע לסוגיה.

אמנם מושג העבדות בצורתו המקורית כבר אינו קיים בעולם החופשי, אך עדיין רבים מאיתנו משועבדים ומשעבדים, מנוצלים ומנצלים, נעים בין נאמנות מוחלטת לקדוש ברוך הוא ובין קבלת או הטלת סמכויות אחרות.

שאלות, כיוונים ונקודות למחשבה

האם העבד אמור להפוך לאדון של אדונו, או שהם שווים? אם אינם שווים - למה להפוך את מערכת היחסים ולא ליצור שיוויון אמתי?

האם אפשר להסיק מהדרשות הללו מה עמדת חכמינו בנוגע למוסד העבדות?

מיהו עבד בימינו? האם כל אדם שכיר, או כל אדם שעובד מול בני אדם ומקבל מהם הוראות, מפר את קביעת התורה "כי לי בני ישראל עבדים"?

אגדה אחת בשבוע: קידושין כב א-ב

א. תנו רבנן:

כי טוב לו עמך - עמך במאכל, עמך במשתה. שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי תבן, מכאן אמרו: כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו.

ב.

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר: מה נשתנה און מכל אברים שבגוף?

אמר הקדוש ברוך הוא:

און ששמעה קולי על הר סיני, בשעה שאמרתי (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע.

ורבי שמעון ברבי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר:

מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית?

אמר הקדוש ברוך הוא:

דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים, ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע בפניהם.

אגדה היום

גיליון 23 | קידושין טז-כב | עבד עברי

להיות עבד ה' - זה מתחיל מהבית *השאלה בסוגיה*

"עבד" היא אחת ממילות המפתח בפסח, ויותר מזה – בתקופה שלפני פסח. בחג הפסח עצמו עוסקים ביציאתם של ישראל מעבדות לחירות, ולקראת הפסח נוספת השאלה אם העובדה שאנחנו משתעבדים לניקיונות לפסח אינה הופכת גם אותנו לעבדים. מה באמת הופך אדם לעבד? מאמץ? טרחה? כפיפות לאדם אחר?

שתי דרשות דומות מאוד מובאות זו אחר זו בהקשר של העבד הנרצע. שתיהן מסבירות על דרך הדרוש ("כמין חומר") פרטים מתוך רציעת העבד, הפעולה שנעשית בעבד שאינו מעוניין להשתחרר בתום שש שנות העבדות הסדירות שלו. הדמיון הרב ביניהן מעלה את השאלה מה ההבדל, ולמה היה צורך בדרשה השנייה לאחר שכבר נאמרה הראשונה. לפי הדרשה הראשונה, האזון היא זו שנרצעת כיוון שהעבד לא השתמש בה נכונה. האזון שמעה את הציווי להיות עבדי ה' בלבד, לא עבדים לבני אדם, ובכל זאת השתעבדה לגורם אנושי. הבעיה נעוצה באזון, בהקשבה, בציות. הדרשה השנייה אינה מזהה כוח מסוים באדם בתור מקור בעייתו, אלא עוסקת בנוכחים ב'טקס' – הדלת והמזוזה עדים לרציעה, כפי שהיו עדים ליציאת ישראל מעבדות מצרים. הם שהעידו בפועל על חירותם של ישראל, הדם שעל המשקוף היה הסימן שישראל מקיימים את ציווי ה' על אפם ועל חמתם של משעבדיהם. הם שמעידים על בני בניהם של היוצאים ממצרים, במקרה שהם סוטים מהדרך ומקבלים עליהם מרות אנושית חיצונית.

מה ההבדל בין דרשת האזון לדרשת הדלת והמזוזה? נוכל להבין אותו לאור זיהוי הבדל אחר – מתן תורה מול יציאת מצרים. שני מאורעות סמוכים היסטורית, אך מדרשים רבים מביינים ביניהם, מעמיקים ומחדדים את הניגוד או את ההשלמה ההדדית. במקרה שלנו, אם אנחנו מדברים על עבדי ה' של מתן תורה מול עבדי ה' של יציאת מצרים, אלה שני דפוסים שונים של עבדות. במתן תורה נצטוונו לעבוד את ה' על ידי קיום המצוות המסוימות שהוא נותן לנו, אך ביציאת מצרים לא נאמרו כל המצוות הללו. אנו עצמנו הפכנו לעבדים. גופנו ונשמתנו הוקדשו לקדוש ברוך הוא, באופן בסיסי ויסודי, עוד לפני שישמע ציווי קונקרטי כלשהו. לפי רבן יוחנן בן זכאי, רוצעים את אזנו של העבד כיוון שהוא חטא באזנו, בכוח הציות שבו, הוא מקבל את הפקודות מהגורם הלא נכון. לפי רבי שמעון ברבי, עבדות אינה מתחילה מהאזון. היא מקיפה את כל מרחב החיים של האדם, והמרחב נקבע בראש ובראשונה לפי המיקום, ההשתייכות, באיזה בית האדם נמצא. האם הוא דר בבית משלו או בבית של מישהו אחר? הימצאותו של העבד בבית אדונו (שמהפסוקים נראה כי היא הגורם המושך את העבד להישאר) היא יסוד הבעיה הרוחנית. אדם צריך לעמוד ברשות עצמו, לקיים בית משל עצמו, לבנות סביבו אטמוספירה משלו, באופן שבו הוא עובד את ה' באופן הנכון ביותר. איננו צריכים להיות עבדים עבריים ולהרגיש את הסוגיה על בשרנו. גם מי שרואה את עצמו בן חורין יכול לעצור לרגע, ולחשוב למי אזנו כרויה, בשטחו של איזה עולם הוא פועל, האם עבד ה' הוא או עבד לעבדים.

עבדות לאדם - עבודה זרה

קטע מפרשנות האגדה

מתוך המאמר: **דין רציעה בעבד עברי – בין הלכה לאגדה | הרב דוד אסולין, ראש ישיבת ההסדר 'אהבת ישראל' בנתיבות**

לפי חלוקת הפרקים בספר ויקרא, פרק כ"ה עוסק בדיני שמיטה, יובל ועבדות, ומסתיים בפסוק הנדרש בסוגייתנו: כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם...

הסיום הזה נראה הגיוני ביותר לפרק ולפרשה. אלא שלאחריו מופיעים שני פסוקים, שנראים במבט ראשון כלא קשורים כלל לפרשה זו: לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם...

לאור דרשת רבן יוחנן בן זכאי, המסכמת את הסוגיה כולה, ובפרט כפי שהיא מופיעה בירושלמי, נוכל להבין שאכן קיים קשר פנימי בין הדברים. השתעבדות של איש מבני ישראל בין לגוי ובין ליהודי, הינה חמורה כמו עובד עבודה זרה או מחלל שבת, שהרי פרק מעליו עול מלכות שמים. התורה מעמידה את הפסוקים הללו בסופה של הפרשה העוסקת בעבדות, כדי להבהיר את הבעייתיות הגדולה שיש בה. יחס כזה אל העבדות נוכל למצוא גם בדברי רבנו בחיי (שמות כאו):

'... וזה שהוא חפץ שישאר בעבדותו ושיהיה עליו אדון זולתי השם יתברך הנה זה דבר מהודש מאד... הרי זה נחשב לו לחטא, כי יתנכר אל האדון העליון יתברך אשר הזהירו בקבלת התורה מעבדות זולתו והוא פורק ממנו עתה עול מצותו...'

המאמר לקוח מתוך כתב העת לאגדה "אסופות", כרך א (לא מסכת קידושין). קיסוד למאמר המלא: [בצל אגדה היום בפייסבוק](#)